

ERMƏNİ TERRORU VƏ BU TERRORDA KİLSƏNİN ROLU

EMA HƏSƏNOVA

ADPU-nun doktorantı

Azərbaycan

E-mail: xaliqova.gulshen@mail.ru

“Ermənilərin Qafqaza köçürülüb gətirilmələri, əslində Qafqaz xalqlarının kürəyinə sancılan xəyanət xəncəri idi”

Lev Nikolayeviç Tolstoy.

Müasir dövrün ən böyük global problemlərdən biri də terrorizmdir. Terrorizm bəşəriyyət üçün böyük təhlükə mənbəyi, dünya əhalisi üçün böyük faciə deməkdir. Dünyada silah sənayesinin, informasiya texnologiyalarının sürətlə inkişaf etməsi bu təhlükəni daha da artırmışdır. Hazırda dünyanın müxtəlif ərazilərində çoxsaylı terror təşkilatları fəaliyyət göstərirlər və onların sayı artmaqda davam edir. Bu səbəbdən müasir dünyamızda terrorizmə qarşı mübarizə böyük əhəmiyyət kəsb edir və dünya ölkələrinin birgə səyini tələb edir.

Müasir terrorizmin tərkib hissəsi olan erməni terroru da nəinki Cənubi Qafqaz və Şimali Azərbaycan, eləcə də bütün bəşəriyyət üçün olduqca böyük təhlükə mənbəyidir. Azərbaycan da tarix boyu öz ərazisində zaman–zaman erməni terroruna məruz qalmışdır. XIX və XX əsrlər boyu ermənilərin Cənubi Qafqaz və Şimali Azərbaycanda həyata keçirdiyi terrorçuluq fəaliyyəti terror anlayışını özündə tam ehtiva edir. Erməni terrorçu, separatçı, qisasçı qüvvələrinin Azərbaycan torpaqları ələ keçirmək üçün çoxşaxəli, mürəkkəb bir doktrina ortaya qoyduqlarının nəticəsində “erməni terrorizmi” adlı, bizim bu gün tanıdığımız, dünyanın da tanıdığı, amma çox zaman susduğu sistemli fəaliyyət ortaya çıxmışdır. Erməni terroru özündə həm separatizmi, həm dini və irqi ayrı seçkiliyi və millətçiliyi ehtiva edir. Erməni terroru fonunda deportasiya, əsir və girov götürmə, eləcə də mədəni və mənəvi azgınlıq özünü göstərmiş və hazırda da göstərməkdədir.

XIX və XX əsrin əvvəllərində Cənubi Qafqazda, eləcə də Şimali Azərbaycanda xüsusən də indiki

Ermənistan ərazisində Azərbaycan türklərinə qarşı törədilən qırğınların ssenarisi ermənilərin XIX əsrin sonunda Şərqi Anadoluda əldə etdikləri təcrübəyə əsaslanırdı. Beləki, ermənilərin Türkiyədə 1894-1896-cı illərdə törətdikləri iğtişaşlar yatırıldıqdan sonra həmin iğtişaşların iştirakçılarının əksəriyyəti Cənubi Qafqaza axışmışdı. Rus müəllif N.Şavrovun yazdığına görə, 1896-cı ildə Cənubi Qafqazda 900000, 1908-ci ildə 1301000 erməni yaşamışdır. Deməli, təkcə bu dövrdə Cənubi Qafqaza 401000 erməni gəlib yerləşmişdi. Həmin dövrdə Cənubi Qafqazda törədilən cinayətlərin 80 faizi Türkiyədən gəlmiş ermənilərin və muzdlu qatillərin payına düşürdü. 1897-ci ildə ədliyyə naziri N.V.Muravyovun hesabatı və 1894-97-cı illərdə rus imperiyasındakı hökumət əleyhinə hərəkətin qısa icmalından aydın olur ki, ermənilər dövlət cinayətlərində ittiham olunanlar arasında rus və polyaklardan sonra üçüncü yeri tuturdu (9, 217). Bu kimi faktlar erməni vəhşiliyinin bariz nümunələridirlər. Görkəmli rus jurnalisti və publisisti Veliçko özünün “Qafqaz. Rus işi və tayfalararası məsələlər” əsərində haqlı olaraq qeyd edir ki, erməni inqilabi hoqqabazlığının döyüşən ordusunu təşkil edən yarım vəhşi Türkiyə ermənilərinin quldur dəstələri bizim yaxşı qorunmayan Asiya sərhədlərini keçmişdilər. Ya yoxsullaşmış gürcü knyazlarından və tatar ağalarından müxtəlif nüfuzlu ermənilərin satın aldığı torpaqlarda yerləşdirilmişdilər, ya da özləri ilə bir çox muzdlu qatillər və hər cür cinayətkarlar götürərək Zaqafqaziyanın şəhər və kəndlərində dolaşırdılar. (7, 108)

Məhz yuxarıda qeyd olunan azğın ermənilər Cənubi Qafqazda eləcə də, Şimali Azərbaycanda həm yerli idarəçiləri, eləcə də yerli müsəlman türklərini öz cinayət əməllərinin qurbanına çevirirdilər. XIX əsrin ikinci yarısından etibarən Osmanlı imperiyasında baş qaldırmış hər erməni üsyanı və ya özbaşınalığından sonra həmin separatist ermənilər Osmanlı sərhəddindən Cənubi Qafqaza keçir və öz çirkin əməllərini burada davam etdirirdilər. Məhz Şərqi Anadolu ərazisindəki üsyanlardan sonra XIX əsrin 90-cı illərindən etibarən erməni şovinizmi Cənubi Qafqazda daha kəskin xarakter almışdır.

Aşağıda istinad edəcəyimiz bu sənəd də həmin dövrün aynası rolunu oynadır. Belə ki, Naxçıvan və Qarabağ ermənilərinə qarşı rusiya və iran hüdudu boyunca təhlükəsizlik tədbirlərinin artırılması adlı sənəddə deyilir: Naxçıvan və Qarabağ ermənilərinin İran sərhədindən Muş, Van və Bəyazidə hücum etmək üçün hazırlıq etməkdə olduqları bildirildiyindən Rusiya və İran hüdudu boyunca təhlükəsizlik tədbirlərinin artırılması, sərhəddə səyyar dəstələr təşkil edilərək pasport məmurlarının vəzifələrindən sui-istifadə etmələrinin qarşının alınmasına dair Daxiliyyə Nəzarəti tərəfindən Ərzurum, Trabzon və Van vilayətlərinə çəkilən teleqraf [2 aprel 1891]. (5, 212)

Tarix boyu erməni terrorunun ən yaxın təminatçısı və əlaltısı erməni kilsəsi olmuşdur. Erməni kilsələri sanki siyasi təşkilat rolunu oynayır, bir çox gizli və dövlətə zidd qaranlıq məqamları özündə ehtiva edirdi. Bunu aşağıdakı sübut edir. Ermənilərin əsas dini mərkəzi sayılan Eçmiədzin(Üçkilsədəki) erməni katalikosluğu idi. Erməni kilsəsi, məhz Eçmiədzin katalikosluğu Qafqazın istənilən nöqtəsində rus maraqlarını həyata keçirən alətə çevrilmişdir, haradaki erməni kilsəsi tapmaq və uydurmaq olardı. (8, 128).

Rusiyanın Cənubi Qafqaz siyasəti nəticəsində əsas erməni yepiarxiyalarının və kilsələrinin sayı qısa zaman kəsiyində artmağa başladı. Bütün imperiyada mövcud olan 6 yepiarxiyadan dördü Cənubi Qafqazda idi. Ümumilikdə 1412 kilsədən 1301 kilsə məhz bu regionda yerləşirdi. Xüsusi çoxluq Azərbaycanın İrəvan-488, Yelizavetpol-402 və Bakı-40 ərazilərində idi. 279 kilsə isə Gürcüstan ərazisində yerləşirdi. (9, 101) Digər kilsələrlə müqayisədə erməni-qriqoryan kilsələri xüsusi imtiyazlara malik idilər. Eçmiədzin kilsə adlansa da,

əslində siyasəti və millətçiliyi təbliğ edən mexanizm idi.

Erməni kilsəsinin dindən daha çox siyasi işlərlə məşğul olduğunu yaxşı bilən Çar I Aleksandr da 12 sentyabr 1801-ci il tarixində Qafqazdakı rus ordusunun baş komandanı General Knoriqə bir təlimatnamə yazmışdır. Təlimatnamədə rus çarı erməni liderləri ilə yaxşı münasibətlər quraraq, ermənilərin dini mərkəzi Eçmiədzini himayələri altına almasını, millətə, yəni ermənilərə qarşı diqqət və sevgi ilə davranaraq, onları öz tərəfinə çəkməsini istəmişdir. Zira Çarlıq hökuməti, I Pyotrun miras qoyduğu Rusiyanı genişləndirmə siyasətini, Erməni kilsəsinin dəstəyi ilə tamamlamağı arzu edirdi. (6, 39)

Çar Rusiyası hər vasitə ilə erməni-qriqoryan kilsəsinin fəaliyyətinin genişlənməsinə çalışmış və məhz 1836- ildə verilmiş əsasnamə ilə qriqoryan kilsəsinin yüksək hüquqi statusunu təsdiq etmişdir. Əvəzində isə Alban katalikosluğu ləğv edilmiş, onun bütün əmlakı erməni kilsəsinin əlinə keçmişdir. Bütün bunlara səbəb bütün alban mədəniyyətinin, maddi sübutlarının məhv edilməsi, silinməsi və erməniləşdirilməsi idi. Bunu həyata keçirən isə xristian ermənilər idi. Məşhur gürcü yazar İ. Çavçavadze “Erməni alimləri və ağlayan daşlar” adlı əsərində erməni intriqacları haqqında yazmışdır. Ermənilər təkcə Alban kilsəsinə müharibə elan etmədilər, eyni zamanda gürcü kilsəsinin müstəqilliyindən məhrum olmağı və Rus Pravoslav Kilsəsinə tabe olmağı bacardılar. Bununla da Erməni kilsəsi Qafqazda yeganə müstəqil kilsəyə çevrildi. (2, 164). Nəticədə alban və gürcü kilsələrinin yerində erməni-qriqoryan kilsələri geniş fəaliyyət göstərməyə başladılar.

Alban katalikosluğunun ləğvindən sonra alban tarixinə dair arxiv sənədləri ermənilər tərəfindən məhv edildi. Erməni kilsələrinə verilən məhz bu tip imtiyazlar erməni ruhanilərin daha da əl-qol açmasına, erməni millətçi və terrorçularının planlarının həyata keçirilməsində dəstək vermələrinə əlverişli şərait yaratdı. Əlavə olaraq onu da qeyd edək ki, müsəlman ruhanilərin idarəsi haqqında əsasnamə isə yalnız 1872-ci ilin aprelinde qəbul edilmişdir. Məhz müsəlman ruhanilərin hüquqlarının məhdudlaşdırılmasına çalışan Rusiya imperiyası onların daim imperiyadan asılı vəziyyətdə qalmasına çalışmışdır. Bu isə mənəvi terrorun başlanğıcı, imperiyadakı qeyri-xristianlara

göstərilən ayrı-seçkiliyin bariz nümunəsi idi.

Artıq XIX əsrin sonlarından etibarən ruslar başa düşürdülər ki, ermənilər Qafqazda onların maraqlarına zidd siyasət yeritməyə çalışırlar. Hətta 1882-ci ilə Qafqazın baş hakimi A. M. Dondukov-Korsakov çar III Aleksandra ermənilər barəsində xəbərdarlıq edir. “ bu element hakimiyyətə ölkənin digər yerli xristian xalqlarının təmin olunmuş etibarlılıq zamanətini vermir. (9, 110). Vəziyyətin ağırlaşdığını və ermənilərin milliyətçi, terror fəaliyyətinin gücləndiyini görən çarizm erməni kilsələrinə və ümumilikdə ermənilərə qarşı sərt tədbirlər görməyə başlamışdı.

Ermənilər üçün Eçmiədzin kilsəsinin, ümumilikdə kilsənin oynadığı rolu nəzərə alan İngiltərə dövləti hətta İrana bu kilsəni yıxmağı məsləhət bilmişdir. İngiltərə anlayırdı ki, ruslara böyük dəstək olan bu kilsənin məhv olması Rusiya imperiyasının mühüm erməni dəstəyindən məhrum olması demək idi. Eçmədzin kilsəsi o qədər güclü idi ki, hətta onun özünün mülkləri də var idi. Geniş fəaliyyət azadlığına malik olan dini mərkəzlər banklardan kredit ala bilir, müxtəlif qanunsuz işlər ilə məşğul olurdular. Veliçko “Qafqaz. Rus işi və tayfalararası məsələlər” əsərində qeyd edir ki, kilsə hətta torpağı girov götürür. Qeyd olunan bütün bu faktlar kilsələrin qanunsuz fəaliyyətinə dair inkar olunmaz sübutlardı.

Zamanla erməni-qriqoryan kilsələri erməni terror təşkilatlarının nəzarətinə keçir, kilsə xadimləri isə bu təşkilatların ən yaxın silahdaşlarına və əlaltılarına çevrilirdilər. Bunu aşağıdakı fakt bir daha sübut edir. DİN Polis departamentinin Xarici etiqadların ruhani işləri departamentinə 1891-ci il 8 fevral tarixli məxfi məktubunda Qafqazda yaradılan erməni hərəkətindən danışılır, Qafqaz erməniləri içərisindən Türkiyəyə göndərilməsi üçün muzdluların toplandığı bildirilir. “ İrəvan quberniyasının Jandarm idarəsində Qafqazda yaranmış erməni hərəkəti barəsində təhqiqat aparılır. Ermənilərin topladıqları pullara Türkiyədə hökumətə qarşı üsyana qalxmış erməni fədailərinin sıralarını artırmaq üçün könüllülər cəlb edilir. (3, 27)

Kilsənin və din xadimlərinin qanunsuz fəaliyyətləri o yerə çatmışdı ki, 1891-ci ildə 16 martda erməni-qriqoryan ruhanilərinə inzibati qaydada cəza tədbirlərinə dair qaydalar çar tərəfindən təsdiq olunmuşdur. Məhz bu sənəd bir daha kilsə

xadimlərinin özbaşnalığını sübut edirdi. Hələ 1891-ci ildə erməni-qriqoryan kilsə xadimlərinin qeyri-qanuni fəaliyyətinin qarşısının alınması zərurəti yaranmış, Qafqazın baş mülki rəisinə onların müxtəlif yerlərə sürgün edilməsinə dair tapşırıq verilmişdir. (3, 37)

Erməni kilsəsinin təhlükəli hal aldığı sübut edən faktlardan biri də aşağıdakıdır. Beləki, 1895-ci ilin yaz aylarında rast gəlinən Osmanlı Dövləti Xariciyə Nazirliyinin rəsmi yazışmalarından qısa məlumatda deyilir: “Ermənilər tərəfindən Eçmiədzin kilsəsində toplanan pulun böyük bir hissəsinin silah almaq üçün İngiltərəyə göndərildiyi və İran və ya Rusiya yolu ilə Tiflisə nəql ediləcəyi xəbər verilən bu silahlar Tiflisə gəldiyi zaman toplanılması baxımından Rus hökuməti tərəfindən məmurlara əmir verildiyinə dair məlumat vardır.” Bu yazışmada, Eçmiədzin kilsəsi tərəfindən toplanılan pulun 100 000 rubl olduğu, bu pulun sadəcə 1000 rublunun kilsəyə verildiyi, yerdə qalan 99 000 rublun isə erməni katalikosu Mıkırtıç Hrimyan Ayrıq tərəfindən tərəfindən Osmanlı dövlətində fəaliyyət göstərən erməni komitələrinə silah almaq üçün İngiltərəyə göndərildiyi məlum olur. (6, 171)

Erməni kilsəsinin acgözlüklə topladığı ianələrin nə hesabına əldə edilməsinə dair Matenadaranda saxlanılan “Erməni xalqının tarixi” əsərində deyilir: “Bir tərəfdən kilsənin, erməni ruhanilərinin acgözlüklə topladığı ianələr və yığıdığı vergilər Qərbdə yaşayan ermənilərin çiyinə düşən ağır yük olmuşdur. Burada erməni kəndlisininin var-dövlətini əlindən alan rəhmsiz türk ağaları və yaxud kürd bəyləri deyildi. Erməni rəiyyətinin cibini soyan kilsə xadimi, monastrda xidmət edən rahib atalar, katalikoslar və patriarxların peşəkar əlaltıları idilər”. (1, 222)

Artıq XIX əsrin ikinci yarısından etibarən Cənubi Qafqazda, eləcə də Şimali Azərbaycan da fəallaşan erməni separtaçıları buraya silah daşınmasını da həyata keçirirdilər. 1897-ci ildə Şuşa, 1898-ci ildə Yevlax, 1899-cü ildə Tiflis və Bakıya Moskvadan silah gətirilmiş, məhz bu silahlar ermənilər üçün nəzərdə tutulmuşdur. (9, 213) Daşınan bu silahların saxlandığı yer isə mənəvi ibadətqahlar olan kilsə anbarları idi.

Çarizm yerlərdə azgınlıq edən ermənilərə və din pərdəsi altında hər cür özbaşnalıq edən ruhanilərə qarşı mübarizəni gücləndirirdi. 1897-

ci ilin avqustunda jandarm polisi Eçmædzində erməni inqilabi təşkilatının üzvünü müəyyən edir və məhz o, şəxs inqilabçılarla yazışmalar həyata keçirirmişdi. O, patriarxın evində yaşayır və patriarx Mkrtçın Sant-Peterburqa səfəri zamanı onu müşayət etmişdi. (9, 208) Məhz Eçmiədzin kilsəsi xətti ilə müxtəlif şəhərlərə mənəvi natiqlər göndərilirdi, onlar daha çox varlı, intellektual erməni darirəsində özlərinə tərəfdarlar və maliyyə dəstəyi qazanırdılar.

Vəziyyət getdikcə kəskinləşdikcə ermənilərin, eləcə də kilsə və onun xadimlərinin öz nüfuzlarından zərərli yöndə faydalanmaları çarizmi daha ciddi addımlar atmağa məruz qoydu. Ermənilərin şəhər özünü idarəsində üstünlüyünün məhdudlaşdırılması ilə birgə, erməni-qriqoryan kilsəsinin rolu nəzərdən keçirilməyə başlandı. 1903-cü il iyunun 12-də sənəd qəbul olundu. “Erməni-qriqoryan kilsələrinə, monastirlərinə, dini idarələrə və dini tədris müəssisələrinə məxsus bütün daşınmaz əmlak, xüsusi təsdiqlənmiş qaydalar əsasında Din və dini işlər üzrə idarənin tabeliyindən alınaraq bu əmlak və maliyyə sahiblik hüququnun Erməni-qriqoryan kilsəsində saxlanması şərti ilə Torpaq və Dövlət mülkiyyəti Nazirliyinin tabeliyinə verilsin, sözügedən müəssisələrə məxsus maliyyə isə Daxili İşlər Nazirliyinin tabeliyinə keçirilsin”. (3, 36)

Qəbul edilmiş bu qərar böyük etirazla qarşılandı. Məhz kilsə və onun ruhanilərin dəstəyi ilə müxtəlif yerlərdə etiraz dalğası başlandı. Bu etiraz dalğaları kilsə zənginin çalınması ilə hərəkətə keçirdilər. Kilsənin insanları ibadətə deyil, iğtişə çağırması onun tam mahiyyətini ortaya qoyur. Qiyam yuvasına, silah anbarına çevrilən ibadətqahlar müxtəlif qırğınlara və iğtişəşlərə rəvac verdilər. Təsadufi deyildir ki, məhz bu iğtişəşlər nəticəsində saxlanılanların əksəriyyəti erməni qriqoryan kilsəsinin keşişləri idi.

Lakin bu qərar ermənilər tərəfindən böyük narazılıqlarla qarşılır və terror və zorakılığı gücləndirdilər. Hətta Qafqazın baş hakimi Qolitsinə, eləcə də Qafqazdakı digər çar məmurlarına qarşı terrora əl atdılar. Nəticədə yuxarıda adı çəkilən qərar 1905-ci ildə dayandırıldı.

Erməni ruhanilərinin dini təbliğatdakı rolu sıfıra bərabər idi. Onlar dindən daha çox millətçilik, müsəlman türklərinə qarşı düşmənçilik təbliğatı

ilə məşğul idilər. Məktəblər, tədris ocaqları da tədrisdən daha çox kilsə ilə eyni təbliğatı həyata keçirirdilər.

Qafqazın baş hakimi olmuş Dondukov-Korsakov Rusiya çarı III Aleksandra kilsə ilə bağlı aşağıdakıları yazırdı: “Erməni məsələsini” dünyadakı bütün ermənilərin siyasi birliyinin nümunəsi olan erməni katolikləri irəli sürdülər. Kilsə ermənilərin həm mənəvi, həm də maddi birliyini təmin edir. (4, 45-46) Bütün qeyd etdiyimiz faktlar ermənilərin iç üzünü açıb göstərir və kilsənin müqəddəs dini mərkəz deyil, terror ocağı olduğunu ortaya qoyur.

Erməni terroru nəticəsində azərbaycanlıların say dinamikası aşağı düşmüş, sağalmaz xəstəliklərin, ölüm hallarının sayı artmış və azərbaycanlılar öz dogma yurdlarından didərgin düşmüşdülər. Erməni terrorunun əsasını həm də mənəvi və mədəni terror təşkil edir. Mədəni terrorun nəticəsi olaraq yüzlərlə mədəniyyət qəbir abidələri, məscidlər məhv edilmiş və erməniləşdirilmişdir. Onlar işğal etdikləri Azərbaycan ərazilərindən azərbaycan türklərinin izlərini silmək üçün hər şeyi etmişdilər. Bütün onların etdiklərinə baxmayaraq, xoşbəxtlikdən bütün tarixi arxiv materialları işğal olunmuş tarixi torpaqlarımızın Azərbaycana məxsus olduğunu sübut edir. İşğal olunmuş ərazilərinin adları belə Azərbaycan türklərinin aborigen xalq olduğunu sübut etmişdir. Dağlıq Qarabağ və işğal olunmuş digər Azərbaycan ərazilərində mövcud olan dövlət tarix və mədəniyyət qoruğundakı daşınmaz tarix və mədəniyyət abidələri və digər incəsənət nümunələri Azərbaycanın dövlət mülkiyyətində olan əmlakıdır: “Qanunla daşınmaz tarix və mədəniyyət abidələrinə ermənilər tərəfindən əmlak hüquqlarının əldə edilməsi, erməniləşdirilməsi yolverilməzdir. Azərbaycan dövlətinin mədəni irsi Ermənistanın dövlət vəsaiti hesabına erməniləşdirilir.

Bugün erməni terroru sadəcə Cənubi Qafqazın və ya onun əsas strateji vacib dövləti olan Azərbaycanın problemi deyil, bəşəriyyətin problemi hesab edilməli, erməni terroru ilə mübarizə beynəlxalq səylərin əsas məramına çevrilməlidir. Çünki bugün Ermənistan terroru öz dövlət siyasətinə, Azərbaycanı isə bu terrorun hədəfinə çevirib.

Açar sözlər: *Azərbaycan, Terror, erməni, kilsə, Eçmiadzin*

ƏDƏBİYYAT SİYAHISI

1. *İsrafil Məmmədov. Erməni kilsəsi və Türk-Azərbaycan torpaqlarını dolaşmaqda olan "Böyük Ermənistan" kabusu* "Etnik təmizləmə, fiziki və mədəni soyqırımı. Dünün tarixi, bu günün gerçəyi. Bakı, "Nurlan", 2010. 240 s.

2. *Kamran İmanov. Tall Armenian tales A guide to the "art" of the heritage thievery* Bakı, "İndigo" print house, 2010, 295 p.

3. *Qafqazda erməni məsələsi* Rusiya arxiv sənədləri və nəşrləri üzrə. Üç cildə. Birinci cild 1724-1904, Bakı, 2010, Elm nəşriyyatı, 716 s.

4. *Musa Qasımlı "From the Armenian issue" to "The Armenian Genocide" in search of historical truth (1724-1920)*, Bakı, "N print studiya" LLC, 2015 492 p

5. *Osmanlı sənədlərində Qarabağ*. Bakı, "Şərq-Qərb", 2011, 616 s.

6. *Seyit Sertçelik "Rus ve ermeni kaynakları ışığında erməni sorunun ortaya çıkış süreci (1678-1914)*. Ankara, 2009, 357 s.

7. *V. L. Veliçko "Qafqaz" Rus işi və tayfalararası məsələlər*, Bakı, 1995, "Azərbaycan" nəşriyyatı, 189 s.

8. *Рамиз Мехмиев. НАГОРНЫЙ КАРАБАХ: история, прочитанная по источникам*, Москва «Акнариус», 2014, 278 с

9. *Джаббаров Ф. "Армянский экстремизм на ЮЖНЫЙ Кавказе вторая половина XIX- начало XX вв."* Баку издательский дом ТЕАС ПРЕСС, 2018, 768 с.

Гасанова Эма Мехраб Армянский террор и роль церкви в этом терроре

РЕЗЮМЕ

Сегодня Азербайджанская Республика как один из главных сторонников антитеррористической политики призывает все страны мира бороться с терроризмом, включая армянский терроризм.

Из того, что мы отметили, ясно, что церковь не всегда играла роль религиозного центра для армянского народа и стала местом великих бедствий и катастроф. В результате

предательства и жестокости армянской церкви азербайджанский народ всегда пострадал и стал жертвой армянского терроризма.

Ключевые слова: *Азербайджан, террор, армянин, церковь, Эчмиадзин.*

Hasanova Ema Mehrab Armenian terror and the role of church in this terror

SUMMARY

Today, the Republic of Azerbaijan, as one of the main supporters of the anti-terrorism policy, calls on all countries of the world to struggle against terrorism, including the Armenian terrorism, and strengthen this struggle.

From what we have noted, it is clear that the church has not always played the role of the religious centre for the Armenian people and has become a place of great calamities and disasters. As a result of the betrayal and brutality of the Armenian church, the Azerbaijani people has always suffered and has been the victim of the Armenian terror.

Keywords: *Azerbaijan, terror, Armenian, church, Echmiadzin.*